

Стаття розкриває особливості організаційно-дидактичних форм і зміст гімназійної освіти в Закарпатті в різні історичні періоди. Гімназійна освіта на Закарпатті розвивалася в загальноєвропейському контексті. Історико-педагогічний пошук свідчить про формування законодавчої бази діяльності гімназій. Визначено еволюцію гімназійної освіти від вивчення латини до гуманізації та диференціації освітніх напрямків. Виявлено дію освітньої політики на формування гімназійної освіти.

Ключові слова: гімназія, гімназійна освіта, еволюція змісту гімназійної освіти, організація навчання.

Актуальність нашого дослідження визначається активним розвитком системи загальноосвітніх навчальних закладів нового покоління, практику яких необхідно збагатити кращими педагогічними традиціями української школи. Це дозволить оптимально використати регіональні особливості формування нових поколінь громадян України. За останні роки в історико-педагогічних дослідженнях значна увага приділяється аналізу різних ланок вітчизняної освіти. Проте гімназійна освіта в Закарпатті не була предметом окремого дослідження. Вивчення цього феномена відкриє шляхи до збереження власної ідентичності.

Історію розвитку школи, освіти і педагогічної думки в Україні та за кордоном висвітлюють праці А.Алексюка, Л.Баїка, А.Вихруца, О.Глузмана, М.Євтуха, В.Кеміня, В.Кравця, В.Майбороди, Н.Ничкало, Г.Сагач, Г.Філіпчук та ін. Діяльність закладів гімназійної освіти в Україні та за кордоном вивчали Т.Завгородня, С.Коляденко, І.Мицишин, І.Руснак, М.Чепіль та ін. Розвиток освіти в Закарпатті у різні історичні періоди розкрито у працях М.Басараба, О.Бенци, В.Гомонная, А.Ігната, Б.Качура, І.Небесника, В.Росула, В.Химинця, В.Худанича, О.Яцини та ін.

Метою нашого дослідження є виявити вплив освітньої політики, ідеології й шкільного законодавства на формування гімназійної освіти в Закарпатті під владою різних держав; простежити інтенсивність виникнення мережі гімназій, уточнити регіональну специфіку виникнення і розвитку гімназійної освіти розкрити особливості організаційно-дидактичних форм і змісту гімназійної освіти в різні історичні періоди; виявити вплив освітньої політики, ідеології й шкільного законодавства на формування гімназійної освіти в Закарпатті під владою різних держав.

Термін "гімназія" почали використовувати у містах-державках Малої Азії для означення місця для фізичних вправ. Як освітній заклад гімназія бере початок від монастирських шкіл з XVI ст. Мовою навчання була латинь, основою освіти старогрецький "тривіум". Початок європейської гімназійної освіти було покладено у 1538 р. заснуванням німецької Страсбурзької гімназії Й.Штурмом. У 1578 р. цей заклад налічував вже кілька тисяч учнів, не значну частину з яких становили нащадки шляхетних родин. В основу своєї освітньо-виховної системи Й.Штурм поклав три основні ідеї: благочестя, знання і красномовство. Кінцевою метою навчання було - "мудра і красномовна скромність". Для реалізації цієї мети ним же був розроблений навчальний план, запозичений усіма тогочасними протестантськими європейськими гімназіями, а пізніше - і католицькими єзуїтськими колеями. У 10-річній Страсбурзькій гімназії не вивчалися математика та інші реальні предмети. Зміст освіти полягав у засвоєнні Святого Письма, граматики латинської та грецької мов і літератури, а також літератури, в принагідному вивченні історії й географії та в більш ґрунтовному викладанні основ діалектики й риторики. З поширенням ідей протестантизму та заснованих на відповідній виховній ідеології класичних шкіл у боротьбу за світогляд молоді долучилися єзуїтські колеї та академії. На українських землях виник латино-греко-слов'янський напрям у змісті загальної освіти, перевагою якого було викладання рідною мовою.

Значний внесок у реформування змісту та методики викладання гімназійних дисциплін був зроблений неогуманістами. Зокрема у розширення змісту освіти на основі запровадження

реальних дисциплін (математики, історії, географії), рідної мови, а також збільшення кількості годин на вивчення грецької. Ядром нового навчального плану для пруських гімназій, що був розроблений на початку XIX ст. І. Зюферном, стали чотири узгоджених між собою предмети - латинська, грецька, рідна (німецька) мови і математика. Головною метою нових гімназій, замість латинської елоквенції (красномовності), стала формальна літературно-естетична освіта, побудована на оволодінні античною культурною спадщиною. Реформа пруських гімназій на поч. XIX ст. передбачала: 1) запровадження у 1810 р. іспиту на звання гімназійного учителя; 2) введення у 1812 р. нової, більш широкій і конкретнішої програми випускних іспитів. Остання передбачала вимоги до екзаменів - усного (з усіх предметів гімназійного курсу) та письмового (переклад будь-якого уривка з грецької мови на рідну і навпаки, латинський твір з навичками мовлення, німецький твір, математична задача). Після запровадження нових вимог до іспиту зрілості, з усієї мережі латинських шкіл було виділено власне наукові гуманістичні навчальні заклади, за якими закріпилася назва "гімназії". Метою діяльності цих шкіл стала підготовка учнів до університетських студій. Модернізація пруських гімназій надзвичайно вагомо вплинула на структуру й змісту освіти європейських середніх шкіл [3].

Однією із найдавніших гімназій Східної Європи вважається Ужгородська гімназія. Як свідчать архівні матеріали навчальний заклад було відкрито у 1613 р. у с. Гуменному (територія сучасної Словацької Республіки) а з часом перенесено до Ужгорода. Під впливом суспільно-політичних чинників офіційна назва гімназії багаторазово змінювалася, проте заклад успішно діяв при різних державних або напівдержавних утвореннях до радянських владі (29 червня 1945 р.).

В основу організації навчання було покладено пруську модель. Процес навчання тривав шість ступенів: нижній клас граматики поділений на клас принизливості і партістів, другий або граматики, третій клас синтаксису, четвертий - поетів або гуманістів і клас риторики. Забезпечували навчання три професори, і кожен навчав по два класи. Навчання здійснювалося латинською мовою. Вивчалася грецька мова, теологія, література, ораторське мистецтво, риторика, історія, культура, арифметика тощо. Як розмовна мова використовувалася угорська, про навчання рідної мови не йшлося. Ознайомлення з навчальним матеріалом здійснювалось у першій половині навчального року, а потім переходили до вправлень та повторень. Методами навчання були розповіді, бесіди, дискусії, декламації, вистави, змагання, навчальні ігри. Домашні завдання були не систематичними і зводилися до вправлень чи заучувань. Широко застосовувалося навчання слабших учнів кращими. Кращий з учнів слідував за дисципліною і відвідуванням. До наступного класу гімназистів переводили за підсумками навчання. Іспити були публічними [7].

Між середньою і вищою школами Австрії до середини XIX ст. неперервний "ланцюг" закладів класичної освіти виглядав так: "6-річна класична гімназія 2-річні філософські студії (чоловічі лицей) університет", то після реформи, проведеної згідно з "Організаційним нарисом гімназій і реальних шкіл Австрії (1849 р.)", взаємозв'язки з опосередкованих стають безпосередніми і ще більш тісними. Їх можна викласти вже простішою формулою: "8-річна класична гімназія університет". Проміжну ланку в системі класичної освіти утворювали коледжі або семінарії.

З другої половини XIX ст. Закарпаття перебувало в складі конституційної Австро-Угорської монархії. Австрійська династія Габсбургів проводила досить виважену освітню політику стосовно пригноблених нею народів. Це й зумовило більш сприятливі умови для розвитку в сфері освіти, ніж на інших українських землях. Гімназійна освіта поділялася на два рівні, а саме: нижча і вища гімназії. Перехід з нижчих класів до вищих здійснювався автоматично у гімназіях двоступеневість, яка мала характер рівневої диференціації змісту програм, була запроваджена у 1849 р. На-

вчальні плани гімназій базувалися на теорії формальної освіти. Еволюція змісту гімназійної освіти проявилася в русі до навчального плану Екснера–Бонітца (1849 р.) в реалізації ідеї рівноправності усіх дисциплін з погляду їх освітньо-виховної ролі [9; с. 164].

За австро-угорських часів гімназії функціонували в Ужгороді, Мукачеві (1895 р.) і Берегові (1895 р.). У 1913—1914 рр. Гімназійна освіта була пріоритетною, що в основному пояснюється відсутністю інших освітніх закладів. На Закарпатті переважали гімназії реального типу. У змісті загальної середньої освіти починає домінувати не класичний, а гуманістичний напрям, котрий передбачав обов'язкове вивчення лише однієї античної мови. Випускники класичних та реальних середніх шкіл мали однакові права при вступі до університетів за межами Закарпаття.

На гімназії покладалося завдання виховання підростаючої молоді для відповідальних господарських і політичних постів. Це були навчальні заклади для угорських дітей, процент місцевого українського населення був у них невеликий. У трьох угорських гімназіях Закарпаття навчалось 1283 учні. Гімназістами, які вважали себе українцями серед них українців (русинів) було 49 чоловік. Викладання історії і географії велося на "руській" мові за граматики о. Кирила, Є. Сабова та І. Раковського (які були ближчі до російської граматики) у період 1862 - 1869 рр.. Внаслідок нової хвилі мадяризації в 1869 р. припинено викладання й цих предметів на "руській" мові, а з 1879 р. сам предмет "руська мова" став необов'язковим [1].

У вересні 1919 р. Закарпаття під офіційною назвою "Підкарпатська Русь" було включено до складу Чехословацької Республіки. Становлення нового демократичного суспільного ладу вимагало покращення рівня освіченості громадян. За конституцією ЧСР (1920 р.) всі народи проголошувалися рівноправними, одержували широкі політичні права і нові можливості для розвитку матеріальної і духовної культури. Як і інші тогочасні європейські держави, ЧСР мала зобов'язання з охорони прав національних меншин, декларовані світовими домовленостями. Держава здійснювала управління школами і контроль над ними. Шкільною справою віддало міністерство шкіл і народної освіти, якому підлягали окружні шкільні уряди. Навчальними закладами Закарпаття видав реферат шкіл і народної освіти в Ужгороді. При ньому діяв дорадчий орган – шкільна рада, до складу якої входили заможні громадяни. Уже в кінці 1919 на початку 1920 років нові чехословацькі власті спільно з адміністрацією Підкарпатської Русі розпочали реформування освіти. Подарунком чехословацької влади закарпатцям стало відкриття українських гімназій (1919 р.) у Берегові та Хусті (1921 р.) [4].

За даними щорічних звітів Берегівської української гімназії у 1919-1920 н.р. тут навчалися 74 учні, з яких було створено підготовчий клас для тих, які слабо володіли українською мовою, не знали кирилиці. У той же час в гімназії з угорською мовою навчання працював тільки один восьмий клас, в якому налічувалося 15 учнів. Навчання їх забезпечувалося з вчителями, які залишилися в Берегові після розпаду Австро-Угорщини. Уже в 1921-1921 роках у класах з угорською мовою навчання навчалось 320 учнів, а в 1920-1922 н.р. уже — 376 учнів, їх навчали 12 учителів і 4 священики У 1920-1921 н.р. було 104 учні, які навчалися в 5-ти класах. Перший клас в зв'язку з неоднаковою підготовкою випускників шкіл було поділено на два відділи. Навчанням займалися 11 учителів, зокрема І.Кульчинський (до 1 грудня 1922 р.), А.Дідик (до липня 1925 р.), К.Заклинський (до 1938 року), С.Ілляшевич (до 1938 р.), А.Артимович (до 1938 р.), М.Григашиї (до 1927 р.), І.Гриць, Е.Кудрон, Я.Евдак, В.Пачовський.

В перші роки навчання в основному користувалися підручниками для гімназій з чеською мовою навчання та виданими в Галичині. Майже кожен вчитель гімназії взявся за написання підручників. Першими з'явилися підручники М.Григашия — географія Підкарпатської Русі, В.Пачовського — історія Підкарпатської Русі, А.Дідика — граматика латинської мови, К.Заклинського — латинсько-руський словник. Тексти з латинської виготовлялися і розмножувалися вчителями. Усі предмети викладалися за програмами гімназій Чехословацької республіки, тільки русько-українська мова за програмою шкільного відділу краю. До послуг учнів гімназії були добре устатковані кабінети: хімії, фізики, природо-

знавства, малювання, а також кабінети з філологічних дисциплін, історії, географії, музики і гімнастики. В учнівській бібліотеці на початку 1920 р. налічувалося 726 томів у 1106 книгах. Багато книг у бібліотеці було про козачину, опришків, а також казки, різна перекладна література. Були також класики української, чеської і словацької літератур. Крім шкільної учнівської бібліотеки в гімназії була бібліотека для бідних учнів. Тут на початку 20-х років було понад тисяча книг-підручників. Книги видавалися на весь навчальний рік безкоштовно, але учень мусів передати їх в кінці року в належному стані. Бідні учні майже повністю забезпечувалися підручниками, за винятком географічного атласу. У гімназії була і бібліотека для вчителів. У ній на початку 20-их років нараховувалося 649 томів у 990 підручниках. Усі бібліотеки школи поповнювалися як за рахунок бюджету, так і за рахунок меценатів[6].

На належному рівні була виховна робота. Керівники гуртків готували програму до свят. Урочисто відзначали державні та релігійні свята. До вподоби гімназістам були екскурсії визначними місцями Чехословаччини. Виховними заходами займалися і різні громадські організації, зокрема Пласт.

Динаміку розвитку гімназійної освіти у Закарпатті Закарпатті характеризують такі дані: у 1920 році було 3 гімназії — 1199 учнів, у 1921 відповідно 4 і 1548, у 1925 — 5 і 2391, у 1929 — 5 і 2455, у 1935 — 7 і 4370, у 1937 — 8 і 5883. До 1939 р. кількість гімназій зросла з 3 до 8. З них 5 були українські, 2 — єврейські, і 1 — чеська. Для порівняння, напередодні першої світової війни у Галичині вже нараховувалося 82, а в Буковині — 13 гімназій, то, без сумніву, 5 — це мало. В цілому на Закарпатті кількість гімназістів із 1919 - 1920 рр. зросла до 5883 у 1937 році. На Закарпатті до 1937 року діяли чотири українські гімназії, три чеські, дві єврейські й одна угорська. Для тридцятьох тисяч чехів і словаків — 3 гімназії, для 450 тисяч закарпатських українців — чотири. Щось у пропорції - на 10 тисяч чехів (або чехословаків) — одна гімназія, на 110 тисяч українців — також одна! У 1937 році постала ще одна приватна українська гімназія оо.Василян в Ужгороді [7].

В організації роботи гімназій існували проблеми. Багато запитань викликали кадри. Закарпатська змадяризована інтелігенція, яка і в нових умовах була відчужена від свого народу, частина її не бажала скласти присягу новому чехословацькому урядові, покидала країну і виїжджала в Угорщину або саботувала заходи нової влади, тому в українських гімназіях працювало багато чехів та вихідців із Росії.

Ще у вересні 1919 р. чехословацький уряд звернувся через міністерство закордонних справ до командування Бригади УГА, яка перебувала в Німецькім Яблоннім, із проханням виділити вчителів та службовців зі своїх лав для роботи в навчальних закладах Закарпаття. Бригада мала можливість виділити понад 100 чоловік, в першу чергу вчителів, бо в ній було багато відомої української інтелігенції. Але, командування відмовило в проханні, мотивуючи це тим, що бригада готується до нового походу на Україну, а крім не хоче втручатися в політику. Галицькі вчителі були високоосвіченими людьми, близькими до закарпатців, знали звичаї і традиції населення краю. У результаті закарпатську освіту заповнили галицькі москвофіли й російські емігранти, які розгорнули мовну боротьбу. Русофіли, запроваджувати і російську і старших класах як окремих предмет які мали в краї значний вплив, з цим погодитися не могли і робили все для того, аби не давати дорогу українській орієнтації. Так, у 1931/32 н. р. із 162 вчителів гімназій і семінарій тільки 59 були корінними закарпатцями та вихідцями з Галичини і Центральної України. в тих гімназіях, де переважали українофільські настрої, — там вчили дітей рідної мови за граматику І.Панькевича, там, де — русофільські, за граматику Сабова. Так, при директорі Ужгородської реальної гімназії А. Алиськевичу вчилися за граматику Панькевича, з приходом з Хустської реальної гімназії В. Сулінчака — пережили на викладання за граматику Сабова. В Мукачівській гімназії більшість навчальних предметів викладалися російською літературною мовою [5; с. 66].

Навчальні плани гімназій були складені у відповідності до навчальних планів реальних і класичних гімназій Чехословаччини того часу. Не можна також говорити про якісь особливі методи

викладання навчальних предметів. Набагато цікавішим є зміст навчального матеріалу у підручниках. Значна кількість підручників написана вчителями, які працювали у гімназіях і семінаріях Закарпаття. Підручники з таких предметів, як граматики, історія, географія були насичені місцевим матеріалом та творами відомих українських авторів на відміну від підручників сьогодишніх шкіл Закарпаття.

Близько 50% навчального часу в класичних гімназіях відводилось вивченню латинської і грецької мов, а також релігії. З розвитком техніки і промисловості виникла необхідність створення нового типу середньої загальноосвітньої школи з посиленням вивчення природничих предметів- "реали". В них співвідношення між мовними і природничими предметами (30 і 70 відсотки) було явно на боці останніх.

З часом з'явилися гімназії з компромісними проміжковими навчальними планами, які називалися реальна гімназія та реформна реальна гімназія. У міжвоєнний період здійснено реформу "горожанської" школи, а також відбулося оновлення змісту навчання в гімназіях. У змісті навчання особливу роль стали відігравати процеси профільної диференціації за різними освітніми напрямками. До навчальних планів введено нові предмети, зумовлені вимогами часу, а саме такі: практичні заняття (праця). Серед методів навчання широко використовувалися практичні та наочні, значно більше уваги приділялося самостійній та частково-пошуковій роботі учнів і студентів. Актуалізувалося положення про те, що школа повинна навчити учнів самостійно здобувати собі знання, готувати їх до майбутнього життя. Разом з тим значно більше уваги почали приділяти матеріально-технічній базі навчального процесу. У ліцейях створювалися предметні лабораторії й шкільні майстерні для занять ручною працею. Змінилися акценти й у виховній роботі. Пріоритетною у цей час стає ідея виховання самостійності, ініціативності, громадської активності, підприємливості, національної свідомості – рис, притаманних українській інтелектуальній еліті [2].

Зазначимо, для закарпатців гімназійна освіта була важкодоступною через недостатню кількість закладів, високу платню за навчання, ексклюзивне право вступу та ін. Проте є свідчення того, що для здібних гімназистів діяла система стипендіальних заохочень, гуртожитків, працювали бібліотеки, вихідцям із бідних сімей надавалась соціальна допомога.

За угорської окупації в 1938-1939 роках пропорція різко змінилася на користь нових хазяїв. На Закарпатті в 1939—1944 роках діяли 4 угорські гімназії для 140 тисяч угорців, одна на 35 тисяч угорського населення, для українського — три. За короткотривалої автономії Карпатської України, коли шкільна справа була в наших руках, діяло сім гімназій, з яких чотири були розв'язані угорським урядом у 1939 році. [8; с. 9 - 10].

Після війни гімназії в Закарпатті перестали існувати. В 1948 році було об'єднано молодші класи гімназії, горожанки (неповної середньої школи) і старші класи народної школи. Таким чином,

після завершення навчання в загальноосвітній школі першого і другого ступеня бажачі могли на конкурсній, основі вступати в 4-річну гімназію. В часи курсу КПЧ на активізацію промислового розвитку і колективізацію сільського господарства гімназії фактично не стало, а залишилися старших три класи одинадцяти річки [8; с. 209- 213].

Гімназійна освіта на Закарпатті почала відроджуватися в роки незалежності України. У перші роки стали відновлюватися і створюватися нові гімназії. Сьогодні на території Закарпаття функціонує 13 гімназій: у Мукачеві, Великому Березному, Буштині, Хусті, Виноградіві, Перечині, Сваляві, Берегові - дві, Ужгороді – 4.

Закарпатці в умовах відсутності університету мали мінімальні здобутки в українізації діючих класичних середніх шкіл (наприклад, тимчасові українські виклади в Ужгородській гімназії).

Вищенаведене дає підстави зробити ряд висновків. Гімназійна освіта у Закарпатті розвивалася у загальноєвропейському контексті. Історико-педагогічний пошук свідчить про формування нормативно-правової бази діяльності гімназійної освіти у австро-угорський період. Освітня політика властей була зорієнтована на денационалізацію місцевого населення шляхом насадження чужої культури, мови, звичаїв і традицій. Чільне місце в змісті гімназійної освіти займало вивчення латинської та грецької мов, античної літератури, історії, філософії. Формально існували розроблені навчальні плани, в яких був закріплений зміст організації навчання. Він постійно змінювався під впливом історико-культурних факторів, освітньої політики, ідеології й шкільного законодавства тощо. Навчально-виховну роботу у гімназіях ми не вважаємо у стійким педагогічним явищем. Через недостатню кількість закладів, високу платню за навчання, ексклюзивне право вступу та ін. гімназійна освіта вважається елітарною.

У міжвоєнний період проблема високоосвічених громадян ЧСР з широкими світоглядними позиціями викликала збільшення кількості навчальних закладів у Закарпатті. Відповідно збільшилася кількість гімназій. Державне сприяння позитивно вплинуло не тільки на якість а й на якість гімназійної освіти. З розвитком техніки і промисловості у змісті освіти змінилося співвідношення між мовними і природничими предметами на користь останніх. З'явилися гімназії з компромісними проміжковими навчальними планами, які називалися реальна гімназія та реформна реальна гімназія. Домінуючу роль відігравали процеси профільної диференціації за різними освітніми напрямками. Для підтримки обдарованої гімназійної молоді існували засоби соціальної допомоги: стипендії, гуртожитки, бібліотеки та ін. З розвитком системи народних шкіл гімназійна освіта втратила свої пріоритетні позиції.

Наша стаття на вичерпує усіх напрямків історико-педагогічних розвідок щодо гімназійної освіти у Закарпатті. Напрямами подальших наукових пошуків можуть стати гендерні особливості гімназійної освіти або взаємозв'язки між закладами освіти у міжвоєнний період.

Література та джерела

1. Берегівська українська гімназія / За ред. В. Худанич. – Ужгород, 1997. – 117 с.
2. ДАЗО. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 791. Протоколи вчительських зборів Ужгородської гімназії за 1922/1923 н. р.
3. Курляк І.Є. Розвиток класичної освіти на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття): автореф. дис. ... д-ра пед наук: 13.00.01 / Київський нац. ун-т. – К., 2000. – 43 с.
4. Небесник І. І. Роль гімназій у піднесенні культурного і освітнього рівня українців Закарпаття // Українська Карпати. Матеріали міжнародної наукової конференції "Українські Карпати: етнос, історія, культура" (Ужгород, 26 серпня — 1 вересня 1991 р.) — Ужгород: Карпати, 1993. — С. 334–338.
5. Пачовський В. Срібна земля. Тисячоліття Карпатської України: Історичний нарис. – Ужгород: б.в., 1993. – 132 с.
6. Річне справоздання державної реальної гімназії в Ужгороді за учебньш рік 1928/29. – Б.м., б.р. – 100 с.; за учебньш рік 1929/30. – Б.м., б.р. – 119 с.; за шкільний рік 1930/31. – Б.м., б.р. – 29 с.; за шкільний рік 1931/32. – Б.м., б.р. – 70 с.
7. Річне справоздане державної реальної гімназії в Берегові за шкільний рік 1930/31. – Б.м., б.р. – 92 с.; за шкільний рік 1933/34. – Б.м., б.р. – 72 с.
8. Химинець В, Басараб М. Історія Ужгородської гімназії (1613 - 2013). Монографія. – Ужгород: «Карпати», ІВЦ ЗІППО, 2013. – 274 с.
9. Хустська гімназія/ За ред. В.Маркусь, В. Худанич. – Ужгород. - 1994. – 108 с.

Стаття розкриває особливості організаційно-дидактичних форм і зміст гімназійного освіти в Закарпатті в різні історичні періоди. Гімназійне освітнє на Закарпатті розвивалося в загальноєвропейському контексті. Історико-педагогічний пошук свідчить про формування законодавчої бази діяльності гімназії. Визначено еволюцію гімназійного освіти від вивчення латинської та грецької мов до гуманізації і диференціації освітніх напрямків. Висвітлено діяльність освітньої політики на формування гімназійного освіти.

Ключеві слова: гімназія, гімназійне освітнє, еволюція змісту гімназійного освіти, організація освіти.

An article reveals the main features of organizational and didactic forms as well as the content of gymnasium education in Transcarpathia in

various historical periods. Gymnasium education in Transcarpathia has developed in General European context. The historical and pedagogical search indicates the formation of the legislative framework for the activity of gymnasium education.

An article identifies the evolution of gymnasium education starting from the study of Latin and ending with humanization and differentiation of educational movements. The influence of educational policy on the formation of gymnasium schooling is revealed.

Key words: gymnasium of Transcarpathia, gymnasium education, the content of gymnasium education, organization of teaching.

УДК 372.882(4/9):371.21

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Розман Ірина Іллівна
м. Мукачеве

Актуальність матеріалу, викладеного в статті, обумовлена тим, що саме через індивідуалізацію викладання зарубіжної літератури та творчої співпраці вчителя і учня відбувається формування нової моделі отримання освіти. Необхідно обґрунтовано спланувати масову та індивідуальну роботу в класі, яка забезпечить ефективність і результативність кінцевого результату.

Індивідуальне увагу до учня починається з диференційованого навчання. Методичні принципи, розглянуті в статті, визначають індивідуальний підхід до обдарованій учневі і спростовують чимало стереотипів у взаєминах учасників навчально-виховного процесу, та й у самих критеріях освіченості.

Ключові слова: освітня проблема, індивідуалізація, етичні цінності, інтелектуальна діяльність, моделювання задач.

Інтеграція освіти України в європейський освітній простір на початку XXI століття, спонукає до концептуального переосмислення професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Висуваючи нові вимоги до педагогічних кадрів, держава наголошує на необхідності підвищення якості їх підготовки, що сприятиме конкурентоспроможності на ринку праці. Тому проблема розробки методологічних засад викладання літератури є актуальною. Саме через індивідуалізацію викладання зарубіжної літератури та творчої співпраці вчителя та учня відбувається формування нової моделі отримання освіти. Необхідно обґрунтовано спланувати масову та індивідуальну роботу в класі, яка забезпечить ефективність та результативність кінцевого результату.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемі професійної підготовки майбутніх вчителів приділялася значна увага. Питання філософії та педагогічної освіти висвітлено в працях В.П.Андрущенка, О.В.Глузмана, С.У.Гончаренка, І.А.Зязюна, В.Г.Кременя, В.І.Лугового та ін. Професійну підготовку в системі вищої освіти досліджували О.О.Абдулліна, А.М.Алексюк, О.А.Дубасенюк, О.М.Пехота, О.І.Піскунов, О.М.Семенов, В.О.Сластьонін. Ґрунтовний аналіз проблеми формування та розвитку професійної майстерності, творчості вчителя здійснено в дослідженнях Є.С.Барбіної, В.А.Семиченко, С.О.Сисоєвої та ін. Інноваційні підходи до підготовки вчителів розглянуто у напрацюваннях І.М.Дичківська, М.Ю.Кірик, І.О.Рудницької, В.В.Химинця та ін.

Метою нашої статті є на підставі аналізу методичної літератури та власного педагогічного досвіду розкрити специфіку індивідуального викладання зарубіжної літератури як важливий чинник для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку студентської молоді у підготовці майбутнього вчителя до діяльності в умовах переходу до ринкової економіки.

Поняття "індивідуалізація" нині тлумачиться і як право учня на індивідуальну увагу вчителя та різний рівень складності завдань в межах традиційної школи, і ширше – як можливість вільного вибору моделі отримання освіти. Ми розглядаємо ці підходи як два послідовні етапи єдиного процесу. Індивідуальна увага до учня починається з диференційованого навчання. Методичні засади визначають індивідуальний підхід до обдарованого учня та спростовують чимало стереотипів у взаєминах учасників навчально-виховного процесу, та й у самих критеріях освіченості. Сучасні науковці дискутують про певну кризу книжкової культури, з одного боку, і класно-урочної системи, з іншого. Художня література перестає бути основним засобом дозвілля для сучасних дітей і підлітків, що в епоху комп'ютеризації усіх процесів та "кліпізації" уяви мотивація до читання неочевидна, і навички сприйняття художнього тексту формуються довше і важче. Дедалі зрозуміліше також, що урок як форма літературної освіти, якщо не застарів, то принаймні вже виявив деякі істотні свої вади: на ньому вчитель не має часу враховувати особливості стилю навчальної діяльності, тип пам'яті, темп засвоєння матеріалу кожним учнем, на ньому можуть запитати, а можуть – не запитати, і практично не передбачені механізми самоперевірки і самовдосконалення дитини.

Масова освіта є оптимальною далеко не для всіх дітей і підлітків шкільного віку, і прошарок тих, які потребують підвищеної індивідуальної уваги, щороку збільшується. Проте наша дисципліна зазнає і впливу значної кількості внутрішніх, специфічних факторів, що роблять над актуальним проблему індивідуалізації її викладання. У судженнях читачів-початківців відображається їхній життєвий досвід, етичні цінності, стосунки з мистецтвом, особистісна картина світу. У кожного з них свій, особистий шлях до вирішення найголовніших проблем літературного курсу через пріоритетне виконання одного з його завдань: самостійне читання художніх текстів; сприйняття етичного і філософського потенціалу художніх текстів; подолання наївного реалізму і формування сприйняття літератури як мистецтва; розвиток образного мислення і мовлення; розвиток здібностей до літературної творчості [2, с.23].

Через емоційне цілісне сприйняття твору швидко вловлюють його ідею, легко імпровізують із сюжетними ситуаціями, але нудяться необхідністю засвоювати теоретико-літературні категорії, розбір образу на уроці подумки прирівнюють до його руйнації. Інші постійно складають системи з хаосу, залюбки добирають докази до суперечливих суджень, заповнюють таблиці, аналізують текст. Нагальною проблемою є диспропорція техніки читання, розвитку усного та писемного мовлення в учнів класу.

Індивідуальна увага починається з диференційованого підходу. Щоб обґрунтовано спланувати масову й індивідуальну роботу в класі, пропонуємо вчителю зарубіжної літератури скласти таблицю. Оцінивши поточні навчальні результати кожного за всіма показниками в балах і склавши суму у кожному стовпчику, можна визначити місце в літературній освіті класу; проблеми і види роботи, якими можна навантажувати окремих учнів з високими навчальними можливостями; дітей, які потребують додаткової роботи за окремими напрямками; кількість і особовий склад дітей, які потребують постійної індивідуальної уваги або й індивідуального навчання зарубіжної літератури. Повторення експерименту, наприклад, наступної чверті дозволить провести корекцію власної роботи, а всю систему – динамічною, чутливою до поточного навчального процесу [5, с.124].

Система власне індивідуального навчання зарубіжної літератури починається з ідентифікації учнів за певними категоріями та